

811.163.41'373.42:811.163.3'373.42
<https://doi.org/10.18485/kij.2022.69.1.4>

АНА Д. НОВАКОВИЋ*
Филолошки факултет „Блаже Конески”
Универзитет „Св. Кирил и Методиј” – Скопље

Оригинални научни рад
Примљен: 27.01.2022.
Прихваћен: 26.05.2022.

СРПСКО-МАКЕДОНСКИ ЛАЖНИ ПРИЈАТЕЉИ

У овом раду испитују се српско-македонски лажни пријатељи које смо ексцерпирани из речничких корпуса. У наставку применом компаративне семантичке анализе рад се фокусира на испитивање значења и односа глагола као врста речи које можемо сврстати у групу српско-македонских лажних пријатеља. Спроведена анализа показала је да постоје различити односи међу истообличким глаголима са различитим значењима у савременом српском и савременом македонском језику. На основу добијених резултата анализе утврђени су критеријуми за идентификовање глагола као лажних пријатеља и подељени су у три групе: 1) потпуни лажни пријатељи; 2) полулажни пријатељи; и 3) потенцијални лажни пријатељи, а на основу индикатора различитих односа у које ступају, ове три групе лажних пријатеља деле се у подгрупе. Закључено је да резултати добијени овим истраживањем упућују на важне чињенице у вези са српско-македонским лажним пријатељима и отварају бројна питања за даља сродна истраживања.

Кључне речи: лажни пријатељи, међујезичка хомонимија, међујезичка паронимија, глаголи, македонски језик, српски језик.

1. Уводна разматрања

1.1. Најпознатији и најучесталији лингвистички термин за именовање истообличких лексема¹ које имају различита значења у два или више језика је термин *лажни пријатељи* (фр. *faux amis*, енг. *false friends*, нем. *falsche Freunde*), који је први пут био употребљен крајем 30-их година XX века (в. Мајсторовић 2019: 77, Драгићевић 2010: 315, Луис 2008: 175). По дефиницији лажни пријатељи су „парови лексема из двају различитих језика, обликом исти или слични, а значењски различити” [Вулетић, 2010: 186, уп. и Алексић (2018), Симоска (2016), Луис (2008)]. Ауторка Ј. Вулетић (2010: 192) истиче да „са историјског аспекта

* ananovakovic93@yahoo.com

¹ У овом раду термином *лексема* именованамо једницу лексичког система, али и једницу речника са свим њеним граматичким облицима и лексичким значењима.

постоје три могућа разлога за појаву лажних пријатеља”: *заједничко наслеђе, посуђивање* (између два језика) и *паралелно посуђивање* (када два језика посуђују исту реч из трећег, али она у њима добија различита значења). У проучавању лажних пријатеља између два језика који припадају различитој језичкој групи сасвим је јасно то да је један језик прималац, а други језик давалац. Супротно томе, приликом испитивања лажних пријатеља између два језика који припадају истој језичкој породици вероватно треба поћи од првог разлога за њихову појаву – заједничко наслеђе. Дакле, постојање лажних пријатеља у два генетски сродна језика, условљено је претпоставком да је та лексема некада била део лексичког састава заједничког прајезика. У каснијем језичком развоју истообличке лексеме су се семантички другачије развиле или су пак уз примарно добијале и додатна секундарна значења која су различита у савременим генетски сродним језицима.

1.2. Већ су спроведена нека истраживања која се баве испитивањем лажних пријатеља између српског и руског, пољског, немачког, бугарског, словеначког језика итд. [уп. Мајсторовић (2019), Алексић (2018), Алексић и Вуловић (2017), Хербез (2015), Лазовић (2011), Вулећић (2010), Шипка (1999), Радић-Дугоњић (1996) и др.], као и између македонског и неких других језика [Николовски (2018), Симоска (2016), Јакимовска и Маролова (2014) и др.]. У литератури уопште, поред поменутог термина лажни пријатељи, често се срећу и следећи називи за лажне пријатеље: *лажни парови, међујезичка хомонимија, међујезичка паронимија*.² У даљем тексту овог рада видећемо да однос међу лажним пријатељима може се јавити међу више од две лексеме које карактерише исти фонетско-фонолошки облик, али супротстављени семантички однос и управо из тог разлога лажне пријатеље не можемо називати првопоменутиим термином *лажни парови*, јер пар подразумева само два члана. О другом поменутом термину *међујезички хомоними* (који се разликују од једнојезичких) М. Алексић (2018: 98) наводи да су то лексеме које на међујезичком нивоу представљају хомонимске парове чији чланови нису семантички повезани. Чини се да је термин *међујезички хомоними*, према сличним спроведеним истраживањима, близак и трећем поменутом термину *међујезички пароними* (који такође могу бити једнојезички) и који се према Р. Драгићевић разликују тако што ако је међу лажним пријатељима „већа формална блискост, сматрају се хомонимима, док ако је та сродност мања, зову се паронимима” (2010: 329), а „суштина системности речи које образују међујезичке паронимске опозиције заснива се на параметру њихових семантичких сличности, односно разлика” (Радић-Дугоњић 1996: 162). Будући да се различити аутори у својим истраживањима, посве намењени испитивању лажних пријатеља, користе и термином *међујезичка хомонимија* и термином *међујезичка паронимија*, а притом имајући у виду и проблем разграничавања унутарјезичке хомонимије и паронимије (в. Шипка, 1990; Драгићевић, 2010),

² Постоје и други мање фреквентни називи: *лажни пријатељи преводилаца, лажна браћа, татоними, апроксимати, псеудоаналогоними* итд.

слиеди то да заправо између ова два термина не постоји тачно одређена граница.³ Сходно свему наведеном, у даљем раду ми ћемо се користити термином *лажни пријатељи* и то из два разлога: а) термин лажни пријатељи може се односити и на више од две, односно пар лексема, чиме добија шире значење од термина лажни парови; б) будући да ћемо се користити критеријумом идентичности, тј. сличности облика за идентификовање српско-македонских лажних пријатеља, термином лажни пријатељи по дефиницији обухваћена су значења и термина међујезички хомоними и термина међујезички пароними.

1.3. Помоћу компаративне семантичке анализе пошли смо од испитивања српско-македонских лажних пријатеља и њихових односа⁴, а циљ нашег истраживања је да одговоримо на питање који су односи међу глаголима као лажним пријатељима на основу њихових значења у једнојезичким речницима? У овом раду служили смо се корпусом два описна једнојезичка речника српског језика: *Речник српскога језика Матице српске* (2011) и *Речник српскохрватскога књижевног језика* (1967–1976) као и корпусом три описна једнојезичка речника македонског језика: *Речник на македонскиот јазик* (2005), *Толковен речник на македонскиот литературен јазик* (2003–2014) и *Дигитален речник на македонскиот литературен јазик*. Наполетку, прегледали смо и *Речник на македонскиот јазик: со српскохрватски толкувања* (1961–1966), с обзиром на то да још увек не постоји двојезички српско-македонски и македонско-српски речник одговарајућег обима.

1.4. Пошто смо анализирали само лажне пријатеље међу глаголима као врсти речи, за њихово идентификовање користили смо шест критеријума. Лексема мора да 1) припада глаголима као врста речи; 2) припада савременом језику; 3) има идентичну (или сличну) фонетско-фонолошку структуру у оба језика; 4) има различита значења у оба језика; 5) има исту основу и 6) мора да се подударају глаголски облици у 1. или 3. лицу презента јединине. Прва четири критеријума налазимо код Р. Драгићевић (2010: 329–330) – лажни пријатељи „морају припадати истој врсти речи, морају припадати истом лексичком слоју, (стандардном језику) и морају [...] користити се у истом времену” и наравно морају имати различито лексичко значење. Полазиште за утврђивање последња два критеријума за идентификовање српско-македонских лажних пријатеља међу глаголима узроковано је тиме што македонски језик нема категорију инфинитива, па се у речницима македонског језика глаголи наводе само у трећем лицу презента јединине, док се у речницима српског језика глаголи наводе управо у облику инфинитива, поред

³ Један од највећих проблема или недоумица лексикографа је утврдити границу и критеријуме према којима би једна речничка јединица припадала хомонимима или паронимима (уп. Тафра, 1986). Отуда није неочекивано и то да се потешкоће у разграничењу ових појмова јављају и у истраживањима међујезичке хомонимије и међујезичке паронимије.

⁴ Колико је нама познато још увек није урађено шире истраживање које се бави српско-македонским лажним пријатељима. Наишли смо на радове А. Николића (2008) и И. Чанчар (2008) који су обрадили један број српско-македонских лажних пријатеља, а мали део тих лексема наводи се и у сличним спроведеним компаративним испитивањима лексике словенских језика (уп. Николовски 2018).

којег се исписује и облик датог глагола у првом лицу презента једине. Сходно томе, за идентификовање лажних пријатеља упоређивали смо облике првог и трећег лица презента једине глагола са истом основом. Коначно, иако се лажним пријатељима могу сматрати и оне лексеме које су сличне по форми, наше је мишљење да у испитивању српско-македонских лажних пријатеља треба дати предност критеријуму идентичности облика лексема из два разлога: а) фонетски правопис који карактерише оба језика омогућава да се истообличке лексеме лако уоче и да се међу њима затим издвоје оне са различитом семантиком; и б) велики број лексема исте или сличне фонетско-фонолошке структуре у оба језика које и на унутарјезичком нивоу ступају у хомонимске и паронимске односе са другим лексемама, на међујезичком нивоу довео би до подударана још већег броја лексема са сличним обликом које заправо и не би у потпуности испуниле остале критеријуме за идентификовање лажних пријатеља.⁵ Након што смо ексцерпирани грађу према већ наведеним критеријумима, анализирани глаголе у овом раду поделили смо у три групе: *потпуни лажни пријатељи*, *полулажни пријатељи* и *потенцијални лажни пријатељи*, који се пак даље деле у подгрупе на основу индикатора њиховог међусобног односа.⁶

2. Потпуни лажни пријатељи

2.1. Потпуни лажни пријатељи су оне лексеме које припадају лексичком фонду савремених језика, које се налазе у дивергентном семантичком односу и не припадају истом семантичком пољу. Међу овим глаголима налази се 298 моносемичних и полисемичних лексема. Спроведена анализа је показала да српско-македонске потпуне лажне пријатеље међу глаголима можемо поделити у четири подгрупе на основу четири индикатора односа међу њима – индикатор односа јединствене подударности облика, индикатор односа (им)перфективности глагола, индикатор односа префиксације глагола и индикатор односа различите акцентуације глагола:

2.2. *Индикатор односа јединствене подударности облика* – Ову подгрупу потпуних лажних пријатеља идентификујемо као једну лексему исте или сличне фонетско-фонолошке структуре, а различитог значења у савременом српском и савременом македонском језику (нпр. бранати, бринути, галити се, грлити,

⁵ Критеријум сличности за идентификовање лажних пријатеља међу глаголским облицима примењивали смо само у случајевима када поједина различита правописна и морфолошка правила српског и македонског језика доводе до делимичног непоклапања њихове фонетско-фонолошке структуре (нпр. правила једначења сугласника по звучности, правила једначења сугласника по месту творбе, правила асимилације сугласника и сл. или пак слични морфолошки наставци за грађење презента). У сваком од тих примера анализираних лексема јасно је било да је реч о глаголу који има исту основу и у српском и у македонском језику.

⁶ Термин *потпуни лажни пријатељи* преузели смо из литературе (уп. В. Ивир, 1978 и Ј. Вулетих, 2010), док смо термине *полулажни пријатељи* и *потенцијални лажни пријатељи* осмислили и дефинисали сходно карактеристикама испитиваних истообличких глагола и односа које граде на међујезичком нивоу.

грчити, главити, диплити, журити, забуљити, запирати, засевати, измокрити, искокати, куцати, тажити, цепити итд.). Примера ради, несвршени глагол куцати (мак. *куца*) представља потпуни лажни пријатељ који испуњава све критеријуме у вези са његовим идентификовањем: припада истој врсти речи, истом лексичком слоју, има исту фонетско-фонолошку структуру, има исту глаголску основу и има исте облике у 3. лицу презента једнине у оба испитивана језика. Такође, испуњава и критеријум различитих значења јер глагол *куцати* на српском језику значи: *ударати у што; нулсирати; осећати шумове; производити звук ударајући у инструмент; писати ударајући у тинке*, а на македонском језику: *шепати; ћопати; слабо напредовати*.⁷ Дакле, о глаголу *куцати*, као и о другим глаголима који припадају овој подгрупи може се рећи да су потпуни лажни пријатељи јединствене подударности облика јер се искључиво једна лексема јавља у лексичком фонду српског и македонског језика чији се облици подударају, а чија су значења различита. Ипак, постоје још две важне напомене које упућују на подударност или сличност облика међу глаголима који припадају овој подгрупи потпуних лажних пријатеља, а које заправо треба забележити као изузетке. Прва се односи на ситуацију када се јавља повратни глагол исте основе, као на пример *куцати се* који постоји у српском, али тај повратни глагол не постоји у македонском књижевном језику. Ове облике требало би имати у виду јер према критеријуму сличности облика глагол *куцати се* може се довести у везу са неповратним глаголом *куца* у македонском језику. У овом случају намеће се питање да ли можемо говорити о потпуним лажним пријатељима међу неповратним и повратним глаголским облицима или је пак показатељ рефлексивности радње довољан да говорника српског или македонског језика упозори на семантичку различитост између истообличких лексема? С друге стране, уколико глаголе у овом односу можемо сврстати у групу потпуних лажних пријатеља, онда тој групи не припада један, већ два лажна пријатеља: срп. глагол *куцати* у односу на мак. глагол *куца* и срп. *куцати се* такође у односу на мак. *куца*. Друга напомена у вези је са постојећим префиксираним облицима глагола као потпуним лажним пријатељима. Наиме, већ наведени пример лажног пријатеља, у српском језику има и префиксирани глаголски облик *закуцати*, а у речницима македонског језика не постоји глагол *куца* који има префикс за-, док, с друге стране, у македонском језику постоји префиксирани глагол *докуца*, али глагол *докуцати* пак у српском језику не постоји. Пошто су ови примери заправо глаголи слични по форми са различитом семантиком, поставља се питање да ли глаголе са различитим префиксима можемо сврстати у групу потпуних лажних пријатеља? Другим речима, да ли лажни пријатељи могу бити и префиксирани глаголи закуцати и докуцати? Имајући у виду то да су „leksičke [...] pojave ovisne o kontekstu, samo je razlika u stupnjuovisnosti” (Тафра 1986: 383), као и то да је „homonimija

⁷ Све наведене дефиниције ове и других примера лексема у овом раду које припадају лексичком фонду савременог српског језика дате су према РМС и Речнику МС, док све наведене дефиниције ове и других примера лексема које припадају лексичком фонду савременог македонског језика дате су према ТМРЈ, ДРМЈ и Мургоски (2005).

[...] direktno proporcionalna s kontekstom; što je kontekst veći, to je veća mogućnost semantičke identifikacije homonima” (Тафра 1986: 383) треба се запитати које су све могуће вишеструке семантичке интерпретације ових глагола с обзиром на употребу и значења префикса у оба језика који се додају глаголима исте основе? И поред тога што у речницима српског језика није забележен глаголски облик *докуцати*, питали смо се да ли би говорнику српског језика овај глагол ипак означавао одређену радњу чија је семантика блиска семантици постојећег глагола *куцати* и продуктивног префикса *до-*, или обрнуто, да ли би говорнику македонског језика глагол *закуцати* употребљен у неком контексту значио одређену радњу чија је семантика у вези са семантиком коју има глагол *куцати* и продуктивни префикс *за-* у македонском језику? Одговоре на постављена питања остављамо за нека будућа истраживања.

2.3. *Индикатор односа (им)перфективности глагола* – Према индикатору односа (им)перфективности глагола бележе се подударана истообличких глагола и њихових свршених или несвршених парњака са различитим значењима у српском и македонском језику (нпр. бацати/бацити, дократи се/докрасти се, залупити/залупати, лупити/лупати итд.). Уколико упоредимо глагол лупити који на српском језику значи: *нагло ударити производећи јак, туп звук; ударити најављујући долазак; треснути; млатнути; клепити; рећи нешто непромишљено* итд., а у македонском језику глагол лупи има значење *гулити; љушити*, можемо закључити да је лексема *лупити* српско-македонски лажни пријатељ јер испуњава све критеријуме за његово идентификовање: у оба језика она припада глаголима као врста речи, припада истом лексичком слоју, има исту фонетско-фонолошку структуру, а различита значења, исту глаголску основу и исте облике у 3. лицу презента једине. Међутим, пошто свршени глагол лупити у српском језику има и несвршени облик лупати који значи *снажно ударати производећи јаке, тупе звуке; ударати најављујући се; ломити; разбијати; тући; млатити; оштро нападати; одбацити; говорити глупости*, облик 1. лица презента једине свршеног парњака анализираног глагола *лупам* према критеријуму подударности глаголских облика исти је у односу на облик 1. лица презента једине глагола *лупити* у македонском језику, који такође гласи *лупам*. Отуда, имамо српско-македонски лажни пријатељ лупити (мак. лупи), али и лажни пријатељ лупати (мак. лупи). На тај начин две лексеме из лексичког фонда српског језика облички се подударају, а семантички разликују у односу на једну лексему која припада лексичком фонду македонског језика и потврђује се то да лажни пријатељ не мора увек да буде пар лексема. Додатно, глаголи *лупити* и *лупати* могу бити и повратни: лупити се и лупати се са значењем *ударити се*, односно *ударати се*, као што и у македонском језику исти глагол може бити повратни: лупи се у значењу *гулити се, љушити се*. Тако добијени однос лажних пријатеља међу два српска и једног македонског глагола претвара се у низ лажних пријатеља састављен од четири лексеме истог облика, а различитог значења: лупити (мак. лупи), лупати (мак. лупи), лупити се (мак. лупи се), лупати се (мак. лупи се). Иако смо у претходном пододељку нагласили да треба испитати могућност постојања лажног пријатеља између повратног и неповратног истообличког гла-

гола, у овом случају повратни истооблички глагол са различитим значењима постоји у лексичком фонду оба језика, те он сигурно јесте лажни пријатељ бар у односу на свој истооблички парњак који је такође повратни глагол. Уколико добијени низ лажних пријатеља наставимо још и префиксираним облицима датог глагола, он ће нам даље усложнити односе међу глаголима као лажним пријатељима и отворити нова питања. О индикатору односа префиксације глагола у испитивању лажних пријатеља говорићемо у следећем пододелку.

2.4. *Индикатор односа префиксације глагола* – Трећи однос који се јавља међу потпуним лажним пријатељима јесте индикатор односа префиксације глагола. У овом случају анализирали смо примере лажних пријатеља међу глаголима онда када у оба језика постоји истооблички глагол коме се додаје исти префикс, а тај глагол има различита значења⁸. Како бисмо илустровали овај однос међу лажним пријатељима, из корпуса ексцерпираних примера, анализираћемо следећи низ префиксираних глагола као лажних пријатеља: долазити, излазити, налазити, одлазити, полазити, прелазити и пролазити. Дакле, долазити (срп. *нсвр. према доћи*) на македонском језику значи *стићи негде гмижући, пузећи*; излазити (срп. *нсвр. према изаћи*) на македонском значи *изаћи гмижући, пузећи*, односно *стићи негде гмижући, пузећи*; налазити (срп. *нсвр. према наћи*) супротставља се значењу *прећи преко нечега гмижући, пузећи*; одлазити (срп. *нсвр. према отићи*) супротставља се значењу *отићи гмижући, пузећи*; полазити (срп. *нсвр. према поћи*) супротставља се значењу *мало или кратко гмизати, пузати*; прелазити (срп. *нсвр. према прећи*) на македонском језику значи *прећи преко чега гмижући, пузећи* и напослетку пролазити (срп. *нсвр. према проћи*) значи *почети гмизати, пузати; кратко гмизати, пузати; и заголицати, осетити нешто на кожи*. Међу ове примере можемо додати и повратни глагол налазити се (срп. *нсвр. према наћи се* и мак. *провести неко време гмижући, пузећи*). Оно што нам је привукло пажњу у овој групи анализираних лексема јесте семантика коју добијају глаголи употребом различитих префикса. Полазећи од основне радње кретања коју означава глагол и у српском језику и у македонском језику, али која се остварује на различити начин, долазимо до конкретнијег семантичког значења које ови глаголи добијају додавањем различитих префикса јер се значења неких префикса у оба језика подударају, али нека значења префикса су различита у српском и у македонском језику. Примера ради, у глаголу долазити, префикс до- у оба језика означава стигћи до одређеног циља, у прелазити пре- означава прећи преко чега итд., али, с друге стране, префикс по- у глаголу полазити у српском језику упућује на почетак остваривања радње, док у македонском језику он упућује на остваривање радње у одређеној (обично малој) мери или у кратком временском року. Оваква и слична семантичка (не)подударања префикса у поређењу са семантиком префиксираних глагола могу одговорити на различита

⁸ И овај се случај разликује од већ поменутог примера префиксираних облика глагола *куцати* у пододелку 3.1.1. јер у том случају префиксирани глагол који се налази у лексичком фонду једног језика (нпр. закуцати у српском) не постоји у лексичком фонду другог језика (нпр. закуца у македонском).

етимолошка и лексиколошка питања, а њихово подробније испитивање било би од великог значаја за будућа истраживања. Још један пример који осликава однос префиксације глагола као лажних пријатеља јесте следећи низ лажних пријатеља: ронити–доронити–заронити–изронити–сронити. Почевши од семантике глагола ронити у српском језику: *гњурати*; *продирати*; *рушити* наспрам македонског значења *мрвити*; *трошити*; *дробити* добијамо лажне пријатеље међу префиксираним облицима поменутог глагола: доронити – срп. *ронећи доћи* наспрам мак. *намрвити до краја*; заронити – срп. *загњурити*; *заући се*; *удубити се*; *потопити* наспрам мак. *почети мрвити*; изронити – срп. *изаћи*, *испливати из дубине воде на површину*; *појавити се* наспрам мак. *намрвити до краја*; и напоследку сронити срп. *иззвати да потеку сузе* – наспрам мак. *измрвити*; *истрошити*. Даља анализа овог низа лажних пријатеља, осим питања истих или различитих префиксалних значења, показала је да треба посебно издвојити оне префиксирани глаголе који постоје у оба језика и који су сачували или пак развили исто значење. У нашем случају, примера ради, такви би били глаголи: обронити који примарно значи *порушити* и у српском и у македонском језику и одронити који у оба језика значи *учинити да се земља камење одвоји од тла и сручи*. Ова два глагола добијена префиксацијом глагола ронити нису српско-македонски лажни пријатељи и не припадају наведеном низу јер имају иста значења. Посебан случај као одговор на ново питање представља глагол подронити који пак дели нека заједничка секундарна значења у српском и македонском језику. Према томе овај глагол не би могао припадати групи потпуних лажних пријатеља, већ би припао групи потенцијалних лажних пријатеља.

2.5. *Индикатор односа различите акценуације* – Четврта подгрупа потпуних лажних пријатеља сачињена је од истообличких глагола међу којима бележимо и однос истозначности и однос семантичке различитости. Ова супротност произлази из чињенице што у српском језику на унутарјезичком нивоу постоје два глагола који имају исти облик, а различито значење, односно хомонимни су (и често се разликују у акценту, што би их заправо чинило хомографима, али не и хомофонима), као нпр. вјисити и вјисити, заквасити и заквасити, излагати и излагати итд. или пак постоје два глагола који се дефинишу као две различите лексеме у речницима, нпр: закључати¹ и закључати²). Тако једна од те две лексеме, односно један од та два глагола није лажни пријатељ са истообличком лексемом у македонском језику јер су њихова значења иста, али друга хомографна лексема на унутарјезичком нивоу разликује се значењски у односу на истооблички глагол који постоји у македонском језику и те две лексеме представљају лажне пријатеље. Примера ради, глаголу вјисити: *лебдети обешен*; *биди опуштен*; *надносити се над што* итд. приписују се иста наведена значења и у српским и у македонским речницима. Међутим, у српским речницима као посебну одредницу налазимо и глагол вјисити у значењу *дизати у вис*; *уздизати*. Управо овај други глагол, с тим значењем не постоји у македонском језику, те се на тај начин добија српско-македонски лажни пријатељ између значења *уздизати* на српском језику и значења *лебдети обешен* на македонском језику.

3. Полулажни пријатељи

3.1. Једна група глагола на прелазу између потпуних и потенцијалних лажних пријатеља јесте група коју смо назвали полулажним пријатељима јер ове глаголе карактерише семантичка разлика која зависи од контекста употребе. Другим речима, приликом употребе датог глагола потребно је прецизно утврдити његово значење, односно прецизно утврдити типичне ситуације за његову употребу. Овој групи припада 59 глагола које можемо поделити према два индикатора њиховог односа: стање или радња као индикатор односа и ситуациона улога као индикатор односа.

3.2. *Стање или радња као индикатор односа* – Стање или радња као индикатор односа јавља се у случајевима када у српском лексичком фонду постоје два глагола чија се значења разликују према томе што један од њих значи стање у којем неко или нешто постаје онаквим, што означава глагол, а други означава радњу коју субјекат врши да би некога или нешто учинио онаквим, што означава глагол. Пошто су полулажни пријатељи оне лексеме међу којима је значењска разлика овисна од контекста, од два глагола у српском језику чији се облици подударају са облицима једног македонског глагола обично само један од њих се значењски разликује и гради однос лажног пријатеља. Овој подгрупи полулажних пријатеља у највећој мери припадају глаголи који су настали од придева који означавају боје (белети, бледети, зеленети, црвенети итд.), али и неки други (грдети, горчати и сл.) и чија је значењска разлика у односу на сличне глаголске облике (белити, бледити, зеленити, црвенити, грдити, горчитити итд.) често нејасна чак и говорницима српског језика. Примера ради, глагол **белети** који значи стање *постајати бео*; *постајати сед*; *бледети* итд. и глагол **белити** који означава радњу *чинити белим*; *бојити у бело* облички се подудара са македонским глаголом **бели** који пак означава само радњу *чинити белим*, *бојити у бело*, те према томе српско-македонски лажни пријатељ биће први наведени глагол **белети**. Говорник македонског језика не може само према заједничкој основи ова два глагола препознати или закључити које је њихово конкретно значење на српском језику и у чему се разликује то значење, већ ће сасвим очекивано поистоветити оба глагола са значењем које глаголски облик **бели** има у македонском језику. И ову подгрупу полулажних пријатеља, као и у случају потпуних лажних пријатеља, можемо даље ширити свршеним префиксираним парњацима датих глагола и постојећим рефлексивним облицима који би такође били полулажни пријатељи и на основу којих можемо испитивати даље односе у које ступају полулажни пријатељи међу глаголима уопште.

3.3. *Ситуациона улога као индикатор односа* – Друга подгрупа полулажних пријатеља убраја глаголе који такође имају исту фонетско-фонолошку структуру, али употреба ових глагола у одређеним ситуацијама или контексту разликује се у једном језику у односу на други. Ова тврдња постаје јаснија ако упоредимо значења глагола **бањати се** који се у оба језика доводи у везу са радњом, тј. ситуацијом купања, али у српском језику овај глагол има конкретно значење које

се остварује у конкретној ситуацији: *користити се бањским купкама, лечити се у бањи, купати се у мору*, док истообличка лексема у македонском језику нема таква прецизна ситуациона значења јер се дефинише на следећи начин: *купати се уопште: у кади, у бањи, у мору* и чији би преводни еквивалент на српском језику у највећем броју случајева заправо био глагол *купати се*. Слични примери који илуструју овај однос јесу глаголи: *договарати се, докинути, забројати, зачадити* и други. С обзиром на наведено приликом употребе српско-македонских полулажних пријатеља треба заиста бити опрезан јер њихова слична значења често могу довести до несвесне погрешне употребе одређене лексеме.

4. Потенцијални лажни пријатељи

4.1. Потенцијални лажни пријатељи су лексеме које припадају лексичком фонду различитих савремених језика и које имају семантичке везе или у примарном или у секундарном значењу. Дакле, 116 глагола које смо сврстали у групу потенцијалних српско-македонских лажних пријатеља исто се пишу, имају исту глаголску основу и исту фонетско-фонолошку структуру у 1. или 3. лицу презента једнине, али се разликује или примарно или њихова секундарна значења. Пошто овој групи припадају лажни пријатељи којима се нека од значења подударују, а нека разликују, сасвим је јасно да ови глаголи морају бити полисемични. Према томе да ли је семантичка веза заједничка у примарном значењу лексеме или у секундарном, њих делимо у две подгрупе према два индикатора њиховог односа: индикатор исте архисеме и индикатор различите архисеме.

4.2. *Индикатор исте архисеме* – Потенцијални лажни пријатељи који имају исту архисему су лексеме које имају исто примарно, а различито секундарно значење (нпр. *бавити се, викати, гинути, годити, догледати, зајмити, закусити, заложити, изранити* итд.). Рецимо, глагол *викати* има исто примарно значење и на српском и на македонском језику: *говорити појачаним гласом*, и нека иста секундарна значења: *негодovati, гласно некога грдити, позивати* и сл., али овај глагол у македонском језику има и додатно секундарно значење које не постоји у српском – *именовати, називати*. У том смеру развијала су се и значења префиксираног глагола *викати*. Отуда, глагол *довикати* на оба језика примарно значи *дозвати вичући* али на македонском језику значи и *престати с викањем, завикати* значи *почети викати* на оба језика, али на македонском значи и *назвати некога неким именом, извикати* заједнички примарно значи *вичући изрећи*, али на македонском језику има и значење *позвати неког, навикати* у основном значењу у оба језика упућује на *викати гласно*, али на македонском може значити и *позвати много гостију*, *повикати* значи исто: *повишеним тоном изговорити*, али на српском језику има и секундарно значење *почети викати* које тај глагол нема на македонском, док на македонском језику исти глагол секундарно може значити *упутити позивницу, апеловати и мало викнути*, значења која нема та лексема у српском језику, те напослетку *свикати* примарно на оба језика озна-

чава *гласно викати* и секундарно *позивати на скуп*, али поред тога на српском језику овај глагол има још и значење *позивати*, а на македонском *гласно прекорити*. На овај начин добијамо низ потенцијалних лажних пријатеља са истом фонетско-фонолошком структуром и заједничким примарним значењем, али са различитим секундарним значењима: викати–довикати–завикати–извикати–навикати–повикати–свикати.

4.3. *Индикатор различите архисеме* – Потенцијални лажни пријатељи код којих је различита архисема су лексеме које имају различито примарно, а исто секундарно значење, односно ови глаголи постају лажни пријатељи када су употребљени у свом примарном значењу, а они то нису када су употребљени у неком од секундарних значења (нпр. блажити, бркати, бркати се, закључати, дотурити, збрати, изгладити, исплакнути итд.). Овај индикатор односа илустроваћемо примером глагола блажити који на српском језику има примарно значење *чинити блажим, смањивати интензитет*, а на македонском језику овај глагол има сасвим различито примарно значење: *сладити, имати сладак укус*. По дефиницији, и за српски и за македонски језик заједничка су секундарна значења овог глагола: *пријатно деловати, умиривати, стишаваати*. И међу овим глаголима формира се низ потенцијалних лажних пријатеља исте глаголске основе анализом префиксираних глаголских облика: блажити–заблажити–облажити. На српском језику примарна значења датих префиксираних глагола су: *умирити; смекшати; и учинити попустљивијим, подношљивијим*, а на македонском различита примарна значења ових глагола су: *сладити; засладити; учинити да буде слатког укуса*. С друге стране пак, као што је већ било поменуто, неки глаголи, као на пример глаголи разблажити и ублажити, имају иста и примарна и секундарна значења у оба језика и њих треба означити и издвојити из групе лажних пријатеља.

5. Закључак

5.1. У овом раду испитивали смо српско-македонске лажне пријатеље међу глаголима помоћу компаративне семантичке анализе на основу корпуса који смо ексцерпирани из једнојезичких речника савременог српског и савременог македонског језика и из двојезичког речника „Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања”. У том корпусу налази се 473 глагола као српско-македонски лажни пријатељи. Приликом анализе утврдили смо шест критеријума за идентификовање лажних пријатеља међу глаголима: 1) лексеме припадају глаголима као врста речи; 2) лексеме припадају савременом језику; 3) лексеме имају идентичну (или сличну) фонетско-фонолошку структуру; 4) лексеме имају различита значења; 5) лексеме имају исту основу и 6) подударују се глаголски облици у 1. или 3. лицу презента једине. Након што смо сходно наведеним критеријумима ексцерпирани корпус лажних пријатеља, поделили смо их у три групе: *потпуни лажни пријатељи, полулажни пријатељи* и *потенцијал-*

ни лажни пријатељи. Потпуни лажни пријатељи су оне лексеме које се налазе у дивергентном семантичком односу и не припадају истом семантичком пољу и они се могу поделити на основу четири индикатора њиховог односа у следеће подгрупе: а) *индикатор односа јединствене подударности облика*; затим б) *индикатор односа (им)перфективности глагола*; онда в) *индикатор односа префиксације глагола*; и коначно г) *индикатор односа различите акцентуације*. Полулажни пријатељи су оне лексеме чија се значења разликују само у односу на контекст употребе и могу се поделити у две подгрупе: а) *стање или радња као индикатор односа* и б) *ситуациона улога као индикатор односа*. Трећа група потенцијалних лажних пријатеља сачињена је од оних глагола који су полисемични и чија су или примарна или секундарна значења различита. На основу тога да ли имају различито примарно или секундарно лексичко значење ови се глаголи деле у две подгрупе према: а) *индикатору исте архисеме* и б) *индикатору различите архисеме*.

5.2. Из овог и сличних спроведених истраживања у будућности могу се издвојити и неке заједничке важне карактеристике српско-македонских лажних пријатеља и детаљније испитати њихови односи, сличности и разлике јер на основу таквих испитивања „могу се пратити конвергентно-дивергентни семантички процеси у лексичком систему блискородних словенских језика, чији су резултати у крајњем исходу кључни за поимање законитости развоја њихових индивидуалних лексичких система” (Радић-Дугоњић 1996: 164). За будућа истраживања отварамо још и питање двеју додатних група значењских укрштања међу истообличким глаголима у српском и македонском језику: а) промена места значења – група глагола чија значења се не разликују према садржају већ према месту која заузимају у речницима, односно примарно значење дате лексеме је у македонском језику једно од секундарних, а једно од секундарних значења те лексеме у речницима македонског језика је наведено као примарно у речницима српског језика и б) асиметрична значењска укрштања – група глагола који постају лажни пријатељи ако се у семантичку анализу укључе и дијалекатска или жаргонска употреба дате лексеме.

ЛИТЕРАТУРА

Алексић/Вуловић 2017: Мариана Алексић и Наташа Вуловић, О заједничким именичким позајмљеницама у савременом српском и бугарском језику (семантичка анализа), *Српски језик: студије српске и словенске*, XXII, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, 519–535.

Алексић 2018: Мариана Алексић, Типологија лексичко-семантичких односа истокоренских именичких лексема словенског порекла у српском и бугарском језику (компаративистички приступ), *Јужнословенски филолог*, LXXIV/1, Бео-

град: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 97–120.

Вулећић 2010: Јулијана Вулећић, Лажни пријатељи у лингвистици, њихова класификација и покушај осврта на језички пар немачко-српски, *Наслеђе*, год. VII, бр. 15/2, Часопис за књижевност, језик, уметност и културу, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 183–198.

Драгићевић 2010: Рајна Драгићевић, *Лексикологија српског језика*, Београд: Завод за уџбенике.

ДРМЈ: *Дигитален речник на македонскиот јазик*, на: <http://drmj.eu/>. Приступљено: од 20. 7. 2021.

Ивир 1978: Vladimir Ivir, *Teorija i tehnika prevođenja*, udžbenik za I i II god. pozivno usmerenog obrazovanja i vaspitanja srednjeg stupnja prevodilačke struke, Sremski Karlovci: Centar „Karlovačka gimnazija”.

Јакимовска/Маролова 2014: Svetlana Jakimovska and Darinka Marolova, A Comparative Review of the False Friends (Macedonian-French and Macedonian-German), *International Journal of Science: Basic and Applied Research*, 170–175.

Лазовић 2011: Vesna Lazović, *Srpski proizvodi izgubljeni u prevodu*, Novi Sad: Filozofski fakultet.

Луис 2008: Kristian Lewis, Dva aspekta neodređenosti pojma *lažni prijatelji*, u: (ur. M. Prihoda, H. Vankova), *Slavistika dnes: vlivy a kontexty*, Konference mladých slavistu II, Prag: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 173–189.

Мајсторовић 2019: Vera Majstorović, Ka rečniku srpsko-slovenačkih lažnih prijatelja, *Slovenika: časopis za kulturu, nauku i obrazovanje*, vol. 5, Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, 77–85.

Мургоски 2005: Зозе Мургоски, *Речник на македонскиот јазик*, Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески”.

Николић 2008: Александар Николић, Меѓујазична македонско-српска хомонимија на глаголските лексеми, у: (ур. Т. Трневски, С. Саздов и М. Паунова) *Петти научен собир на млади македонисти*, Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески” Универзитета „Св. Кирил и Методиј”, 125–137.

Николовски 2018: Ђоко Николовски, Прави и лажни пријатели во словенските јазичи, у: (ур. Б. Мирчевска-Бошева) *Македонско-руски јазични, литературни и културни врски 7*, Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески” Универзитета „Св. Кирил и Методиј”, 203–214.

ТРМЈ: *Толковен речник на македонскиот јазик*, том I–VI, Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков”, 2003–2014.

Радић-Дугоњић 1996: Милана Радић-Дугоњић, О идеографској класификацији руско-српских меѓујезичких паронима, *Јужнословенски филолог*, LI, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 161–168.

Речник МС: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, т. I–VI, Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.

РМЈСТ: *Речник на македонскиот јазик: со српскохрватски толкувања*, (ред. Блаже Конески), том I–III, Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков”, 1961–1966.

РМС: *Речник српскога језика*, измењено и поправљено издање, Нови Сад: Матица српска, 2011.

Симоска 2016: Силвана Симоска, Германско-македонски заемки и/или лажни парови, у: (ур. Д. Кузмановска), *Филко*, Зборник на трудови, Штип: Универзитет „Гоце Делчев”, 839–855.

Тафра 1986: Branka Tafra, Razgraničavanje homonimije i polisemije (leksikološki i leksikografski problem), *Filologija*, knj. 14, Zagreb: JAZU, Razred za filološke znanosti, 381–393.

Хербез 2015: Дарка Хербез, О неким језичким грешкама бугарских студената српског језика, у: *Паисиеви четенија*, Зборник радова с научног скупа „Пајсијева читања”, vol. 53, књ. 1, Пловдив: Пловдивски универзитет „Паисије Хиландарски”, 278–288.

Чанчар 2008: Ивана Чанчар, Меѓујазична македонско-српска хомонимија на именските лексеми, у: (ур. Т. Трневски, С. Саздов и М. Паунова), *Петти научен собир на млади македонисти*, Скопје: Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески” Универзитета „Св. Кирил и Методиј”, 249–260.

Шипка 1999: Danko Šipka, *Rečnik srpsko-poljskih međujezičkih homonima i paronima / Słownik serbsko-polskich homonimów i paronimów*, Poznań: Wyd. Naukowe UAM.

Ana D. Novaković

SERBO-MACEDONIAN FALSE FRIENDS

Summary

This paper examines Serbo-Macedonian false friends that we had excerpted from dictionary corpora. Further more using the comparative semantic analysis, this paper focuses on examining the meaning and relationship among the verbs as a type of word that can be classified as a group of Serbo-Macedonian false friends. The analysis carried out showed that different relations between the same verbs exist with different meanings in modern Serbian and modern Macedonian language. Based on the results of the analysis, the criteria for identifying verbs

---

as false friends were determined and divided into three groups: 1) complete false friends; 2) semi-false friends; and 3) partial false friends. Furthermore, taking into account the indicators of different relations among these three groups of false friends, they had been divided into subgroups. It was concluded that the results obtained by this research point out the crucial facts about the Serbo-Macedonian false friends and open numerous questions and possibilities for further related research.

Key words: false friends, interlingual homonymy, interlingual paronymy, verbs, Macedonian language, Serbian language.